

7/28268

ΚΝΕ

3

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΡΧΕΙΟΤΑΞΙΟ

ΜΑΪΟΣ 2001

Ο Νίκος Κέντρος ~ Π. Κροπότκιν, *Πρός τούς Νέους* ~ Άντικαθεστωτικές κινήσεις στη μεταξική
 δικτατορία ~ Η ΕΔΑ στις εκλογές του 1956 ~ Δημογραφικά της Κατοχής ~ Τό ΕΕΑΜ στον αγώνα της
 επιβίωσης ~ Τό αρχείο της ΠΕΓ ~ Άνδρέας Έμπειρικός: Λίγες μέρες πρό των εκλογών της 17/11/1974 ~
 Η παράνομη οργάνωση Κρήτης ~ Οί οικοδόμοι άπεργούν ~ Έπαφές της ΕΔΑ μέ τήν Ένωση Κέντρου ~
 Η βιβλιοθήκη του ΚΜΑΣ ~ Αρχείο κειμένων Μίκη Θεοδωράκη ~ Τεκμήρια έλληνικού ένδιαφέροντος
 στή Γαλλία ~ Οί ιστορίες της ΕΠΟΝ ~ Δελτία γιά τόν Δ. Χατζή ~ Χρονικό

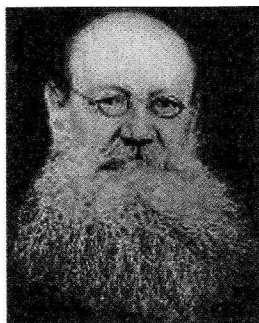
ΑΡΧΕΙΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΘΕΜΕΛΙΟ

Π. Κροπότκιν

Πρός τούς Νέους

ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΤΥΧΕΣ
ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Τό καλοκαίρι τοῦ 1880 ὁ Πέτρος Κροπότκιν δημοσιεύει στήν ἐφημερίδα *Le Révolté*, τήν ὁποία ἐξέδιδε κατά τήν περίοδο παραμονῆς του στή Γενεύη, ἕνα κείμενο σέ συνέχειες μέ τίτλο «Aux jeunes gens». Σύντομα τό κείμενο αὐτό ἐκδίδεται καί σέ χωριστό φυλλάδιο, στό Παρίσι, καί σέ ἀγγλική μετάφραση στό Λονδίνο. Πρόκειται γιά ἕνα κείμενο ἄμεσο, ζωντανό καί ἐνθουσιῶδες. Ἀπευθύνεται –σέ δεύτερο ἐνικό πρόσωπο– στόν νέο ἄνθρωπο, καί εἰδικότερα στόν νέο γιατρό, ἐπιστήμονα, δικηγόρο, μηχανικό, δάσκαλο, καλλιτέχνη, θέτοντας σέ κάθε ἕναν ἀπό αὐτούς τά ἠθικά διλήμματα, μέ τά ὁποῖα θά βρεθοῦν ἀντιμέτωποι ἐάν ἀποφασίσουν νά ἀσκήσουν μέ ἐντιμότητα τό ἐπάγγελμα πού ἐπέλεξαν. Κατόπιν ἀπευθύνεται, ἐπίσης σέ δεύτερο πρόσωπο, στό νέο ἐργάτη καί στή νέα γυναίκα-μητέρα, καί, ἀφοῦ τούς ὑπενθυμίσει ὅσα ἀντιμετωπίζουν καθημερινά ἀπό τήν ἐκμετάλλευση πού ὑφίστανται, τονίζει ὅτι ἡ στράτευσή τους στό σοσιαλιστικό ἀγώνα ἀποτελεῖ γι' αὐτούς καθῆκον. Ἡ κατάληξη αὐτή ἄλλωστε, ἡ προσχώρηση δηλαδή καί συμμετοχή στόν ἀγώνα, ἀποτελεῖ κοινή συνισταμένη τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Κροπότκιν, ἀφορᾶ ὅλες τίς κοινωνικές καί ἐπαγγελματικές ὁμάδες στίς ὁποῖες ἐπιλέγει νά ἀπευθυνθεῖ, καί κατ' αὐτόν ἀποτελεῖ τό φυσικό ἐπακόλουθο τῆς στάσης κάθε ἀνθρώπου πού θέλει νά διατηρήσει τήν ἐντιμότητα καί τήν ἀξιοπρέπειά του. Ἡ διαπραγμάτευση γίνεται μέ λογικά ἐπιχειρήματα, τά ὁποῖα καταλήγουν ὁμως στήν ἀνάδειξη τῆς ἠθικῆς διάστασης τῶν πραγμάτων καί σέ ἐπίκληση τοῦ θυμικοῦ.

Τό κείμενο τοῦ Κροπότκιν εἶναι γραμμένο ἀπλά καί εὔληπτα. Καταπιάνεται μέ καθημερινά πρακτικά προβλήματα καί ἀποτελεῖ ἕνα ἀγωνιστικό κάλεσμα γιά τούς νέους, τούς νέους στήν καρδιά καί τό πνεῦμα, ὅπως σημειώνεται χαρακτηριστικά στήν πρώτη ἤδη παράγραφο. Δέν περιέχει φιλοσοφικές ἢ οικονομικές ἀναλύσεις οὔτε προαπαιτεῖ θεωρητική κατάρτιση ἀπό τόν ἀναγνώστη, προκειμένου αὐτός νά κατανοήσει τό περιεχόμενό του. Λέξεις ὅπως ἀναρχισμός, ἀναρχικοί, κομμουνισμός, κομμουνιστές ἀπουσιάζουν ἀπό τό πρωτότυπο, ὁ συγγραφέας ὁμως μέ τό κάλεσμα του ζητᾶ ἀπό τούς νέους νά πυκνώσουν τίς γραμμές τῶν σοσιαλιστῶν καί νά παλέψουν γιά τήν ἐπανάσταση. Ἡ ἐπιλογή τοῦ ὄρου «σοσιαλιστές» εἶναι συμβατή μέ τόν τρόπο αὐτοπροσδιορισμοῦ, πού ἦταν ἐν χρῆσει στή Δυτική Εὐρώπη ἀπό τίς ἀναρχικοῦ προσανατολισμοῦ ὁμάδες κατά τήν ἐποχή πού γράφει ὁ Κροπότκιν¹. Ταυτόχρονα ὁμως

1. Βλ. πρόχειρα, ὅσα ἀναφέρει ὁ Π. Κροπότκιν στά ἄρθρα του «Αναρχικός Κομμουνισμός» καί «Αναρχισμός», πού δημοσιεύθηκαν ἀντίστοιχα τό 1887 καί τό 1905 (σέ ἑλληνική μετάφραση στόν τόμο

ή επιλογή αυτή ίσως είχε επιπτώσεις στη μεταγενέστερη διάδοση και στην αποδοχή του έργου, τουλάχιστον όσον αφορά τον ελληνικό χώρο που θα μας απασχολήσει εδώ.

Η έκδοτική τύχη του κειμένου αυτού του Κροπότκιν στην Ελλάδα παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς γνώρισε πολλαπλές εκδόσεις σε διαφορετικές μεταφράσεις, και αποτέλεσε έκδοτική επιλογή προσώπων και πολιτικών κινήσεων που είχαν διαφορετικές ιδεολογικοπολιτικές αναφορές και ακολουθούσαν διακριτές πρακτικές πολιτικού αγώνα. Συνιστά έτσι ένα καλό παράδειγμα των σημείων υποδοχής που βρήκαν οι σοσιαλιστικές ιδέες στον ελληνικό χώρο και των διαδρομών που ακολούθησαν στο ταξίδι τους από τη Δυτική Ευρώπη. Στο σημείωμα αυτό δεν θα σταθούμε σε ζητήματα σχετικά με την πιστότητα και τα προβλήματα των μεταφράσεων που επιχειρήθηκαν, καθώς, ανεξάρτητα από το ποιο μεταφραστικό αποτέλεσμα, σημασία, κατά κύριο λόγο, είχε η επιλογή να προκριθεί το συγκεκριμένο κείμενο ως κατάλληλο όργανο για την προπαγάνδη πολιτικών απόψεων. Από μία πρώτη, όχι εξαντλητική, έρευνα εντοπίστηκαν οι ακόλουθες εκδόσεις της μπουρούρας του Κροπότκιν σε ελληνική γλώσσα:

Καταρχήν το κείμενο μεταφράζεται και εκδίδεται στα ελληνικά το 1886, ελάχιστα δηλαδή χρόνια μετά την αρχική δημοσίευσή του, με τον τίτλο *Ἐκκλησις εἰς τοὺς νέους*, από τον Πλάτωνα Δρακούλη. Ο Δρακούλης, ο οποίος στην πρώτη αυτή φάση της πολιτικής του δραστηριότητας έχει επηρεαστεί από τη σκέψη του Κροπότκιν – είναι χαρακτηριστικό ότι τον επόμενο χρόνο μεταφράζει και εκδίδει άλλο ένα βιβλίο του με τίτλο: *Ἐξέλιξις τοῦ νεωτεριστικοῦ πνεύματος τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος*² – εντάσσει τη μετάφρασή του στην προσπάθεια διάδοσης των σοσιαλιστικών ιδεών³. Στον πρόλογό του ο Δρακούλης καταγράφει τους λόγους που τον οδήγησαν στη μετάφραση: «Τό ἔργον οὐ μετάφρασιν παρέχω τοῖς συμπολίταις μου, ὡς ἐκ τῶν ὄρων ὑφ' οὓς οἱ πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν θά κρίνωσι τὰς ἀρχὰς τὰς ὑπαγορευσάσας τήν φράσιν αὐτοῦ, ἀπαιτεῖ προδιάθεσιν οἷα ἤθελε μέ ὠθήσει εἰς διατριβήν πολλῶ μακροτέραν τοῦ κυρίου κειμένου. Ἀναγκάζομαι ἐντεῦθεν ν' ἀποστῶ τό γε νῦν, ὀφειλομένης μέν πλην οὐχί ἐπικαίρου οὐδ' ἐν καταλλήλῳ τόπῳ ἀπαιτουμένης διεξηγήσεως τῶν θεμελιωδῶν βάσεων τῆς νέας Ἐπιστήμης ἣτις καλεῖται Socialisme καί τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς. Εὐελπιστῶ ὅτι βραδύτερον θά δυνηθῶ νά ἐπιτελέσω τό πρός τήν πατρίδα καθήκον μου τοῦτο, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων» (σ. 5).

Ο Δρακούλης, 28 ἐτῶν τότε, ἀφιερώνει τή μετάφρασή του στη σπουδάουσα νεολαία, χρησιμο-

Νόμος καί Ἐξουσία, Μετάφραση: Γ. Νταλιάνης, Ἀθήνα 1977, σ. 48-77).

2. Βλ. σχετικά Π. Νουτσος, *Ἡ σοσιαλιστική σκέψη στήν Ελλάδα ἀπό τό 1875 ὡς τό 1974*, τ. Α', Ἀθήνα 1990, σ. 60-61, 165, 186-187.

3. Ο Κων. Χατζόπουλος μάλιστα σέ μελέτημά του μέ τίτλο «Τό ἐργατικό κίνημα στήν Ελλάδα», πού γράφτηκε στα γερμανικά τό 1914 ἀλλά παρέμεινε ἀδημοσίευτο μέχρι πρόσφατα, ὑποστηρίζει, χωρίς τεκμηρίωση ὅμως, ὅτι ὁ Πλ. Δρακούλης μέ τή μετάφραση αὐτή ἐπιδίωξε νά ἀποσπάσει τή συμπάθεια τῆς ἐλληνικῆς βασιλικῆς οἰκογένειας πρὸς τίς σοσιαλιστικές ιδέες (τό χειρόγραφο τοῦ Κ. Χατζόπουλου δημοσιεύει ὁ Μάρκ. Γκιόλιας, *Τό ἐργατικό κίνημα στήν Ελλάδα καί ὁ Κώστας Χατζόπουλος*, Ἀγρίνιο 1996, σ. 500-501). Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπό τήν ἀκρίβεια τῆς ἐπισήμανσης αὐτῆς, ὁ Δρακούλης χρησιμοποίησε τή μπουρούρα τοῦ Κροπότκιν γιά νά προσελκύσει συνδρομητές στό περιοδικό του, *Ἄρθρον*, προσφέροντας ἕνα ἀντίτυπο τοῦ ἔργου σέ καθέναν πού θά ἐνέγραφε τρεῖς νέους συνδρομητές (βλ. ἐνημερωτικό κείμενο γιά τό *Ἄρθρον* στό τέλος τοῦ Π. Κροπότκιν, *Ἐκκλησις εἰς τοὺς νέους*, Ἀθήνα 1886, σ. 51· βλ. ἐπίσης Θ. Μπενάκης, «Εἰσαγωγή στή ζωή καί τή δράση τοῦ Πλάτωνα Δρακούλη», στό Πλ. Δρακούλης, *Τό ἐγχειρίδιον τοῦ ἐργάτου ἤτοι Αἱ βάσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ*, 8η ἐκδοσι, Ἀθήνα 2000, σ. 9).

ποιώντας, όπως σέ δλόκληρο τό κείμενο άλλωστε, άρχαΐζουσα καθαρεύουσα: «Τῆ τάξει ἐκείνη τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆ εἴπερ τις καί ἄλλη καλουμένη νά ἐννοήση τήν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, εἴπερ τις καί ἄλλη ὀφειλόυση νά ἐρευνᾷ τούς ἀναλλοιώτους νόμους τῆς προόδου, τήν μεγίστην δ' ἐντεῦθεν ὑπεχούση εὐθύνην ἐπί τοῖς ἐφεξῆς σφάλμασι.— Τῆ σπουδαζούση νεότητι τήν μετάφρασιν ταύτην ὡς ἄθῃσιν πρὸς μελέτας προοδευτικᾶς ἀνατίθημι εὐελπῖς» (σ. 3).

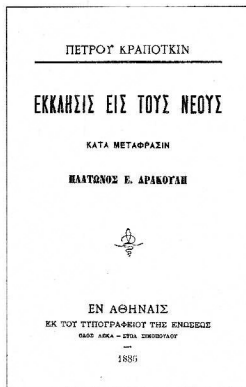
Δώδεκα χρόνια μετά τήν πρώτη ἔκδοσή της στά ἑλληνικά, ἡ μπροσουρά του Κροπότκιν ἐκδίδεται καί πάλι, στήν Πάτρα αὐτή τῆ φορά, ἀπό τόν Ἰωάννη Μιλτ. Μαγκανάρα. Δέν δηλώνεται μεταφραστής· φαίνεται ὅμως ὅτι χρησιμοποιήθηκε ἡ μετάφραση τοῦ Δρακούλη, μέ ὀρισμένες τροποποιήσεις πού ἐπιδίωκαν κυρίως νά ἀπαλύνουν τήν ἀρχαιοπρεπή καθαρεύουσα πού εἶχε υἰοθετήσει ὁ Δρακούλης. Ὁ Μαγκανάρας ἦταν ἐκδότης τῆς ἐφημερίδας *Ἐπί τά Πρόσω* καί τῆς «Ἀναρχικῆς Βιβλιοθήκης», καθώς καί δραστήριο μέλος ἀναρχοσοσιαλιστικῆς κίνησης, πού συσπειρωμένη γύρω ἀπό τήν παραπάνω ἐφημερίδα ἀνέπτυξε, τήν περίοδο αὐτή, σημαντική δράση στήν ἀχαϊκή πρωτεύουσα καί σέ ἄλλες πόλεις τῆς Πελοποννήσου⁴. Ἡ ἔκδοση τοῦ *Πρός τούς Νέους* ἐντάσσεται στήν προπαγανδιστική δουλειά τῆς ομάδας τῆς Πάτρας, πού τήν ἐποχῆ αὐτή ἐκδίδει ἀκόμη τίς μπροσουρες τοῦ Ἰω. Μαγκανάρα, Ὁ γάμος ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ μέλλοντος, Πείνα καί ἐξουσία, Ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, καθώς καί μεταφράσεις ἔργων τῶν: Κροπότκιν, *Τό πνεῦμα τῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἰουλίου Γκράβ, *Ἡ κοινωνία τιν ἐπαύριον τῆς ἐπαναστάσεως*, Σ. Φώρ, *Τί θέλουν οἱ Ἀναρχικοί*⁵. Τό 1898 ὅμως ὑπῆρξε χρονιά σκληρῶν διώξεων γιά τό ἀναρχικό κίνημα τῆς Πάτρας, μέ ἀφορμή τῆ δολοφονική ἀπόπειρα πού ἔγινε τό Φεβρουάριο ἐναντίον τοῦ Γεωργίου Α'. Οἱ διώξεις αὐτές ἴσως ὀδήγησαν τόν Ἰω. Μαγκανάρα —ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε δικαστεῖ καί καταδικαστεῖ γιά τήν πολιτική δράση του— νά τοποθετησε ἐξώφυλλο διαφορετικό ἀπό τῆ σελίδα τίτλου, παραλλάσσοντας καί τήν ὀνομασία τῆς σειρᾶς ἀπό «Ἀναρχική Βιβλιοθήκη» σέ «Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη».

Λίγα χρόνια ἀργότερα τό *Πρός τούς νέους* δημοσιεύεται, σέ δώδεκα συνέχειες ἀπό τόν Ἰανουάριο ἕως τό Μάρτιο τοῦ 1908, στήν ἐφημερίδα τοῦ Βόλου Ὁ Ἐργάτης, πού τότε ἦταν ὄργανο τοῦ «Πανεργατικοῦ Συνδέσμου Ἡ Ἀδελφότης» καί διευθυνόταν ἀπό τόν Κ. Ζάχο⁶. Καί *σέ αὐτή τήν περίπτωση χρησιμοποιήθηκε ἡ μετάφραση τοῦ Πλ. Δρακούλη μέ περιορισμένες ἀλλαγές στή διατύπωση, δέν ἀναγραφόταν ὅμως τό ὄνομα τοῦ μεταφραστή. Σέ συνέχειες ἐπίσης τό *Πρός τούς νέους* δημοσιεύεται τόν

4. Βλ. Π. Νοῦτσος, *Ἡ σοσιαλιστική*, ὁ.π., τ. Α', σ. 85-86, 278-279.

5. Γιά τῆ δράση τοῦ Ι. Μαγκανάρα καί τῆς ομάδας του βλ. ὅσα ἀναφέρονται ἀπό τόν Ἐργατικό Ἀναρχικό Σύνδεσμο Ἀθήνας στήν ἐκθεσή του πρὸς τό Διεθνές Ἐπαναστατικό Συνέδριο, πού συνήλθε στό Παρίσι τό 1900 (δημοσιεύεται ἀπό τόν Κ. Μοσκόφ, *Εἰσαγωγικά στήν ἱστορία τοῦ κινήματος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἡ διαμόρφωση τῆς ἐθνικῆς καί κοινωνικῆς συνείδησης στήν Ἑλλάδα*, Ἀθήνα, 1985² σ. 168-171). Βλ. ἐπίσης Μ. Δημητρίου, *Τό ἐλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα* τ. Α', *Ἀπό τούς μαρξιστές στούς οὐτοπιστές*, Ἀθήνα 1985, σ. 219-223 καί Β. Λάζαρης, *Πολιτική ἱστορία τῆς Πάτρας*, τ. Α', Ἀθήνα 1986, σ. 302-309, 317-318.

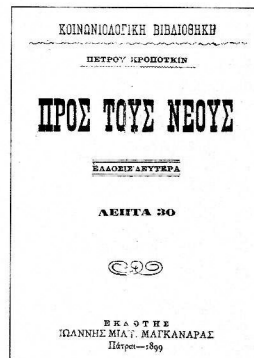
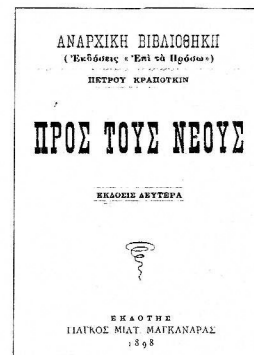
6. Βλ. ἀναλυτικά ἐφημερίδα Ὁ Ἐργάτης, φ. 3 (6/1/1908) σ. 4, 4 (12/1/1908), σ. 3-4, 5 (19/1/1908), σ. 4, 6 (26/1/1908), σ. 4, 7 (31/1/1908), σ. 4, 8 (9/2/1908), σ. 4, 9 (16/2/1908), σ. 4, 10 (23/2/1908), σ. 3-4, 11 (1/3/1908), σ. 3-4, 12 (8/3/1908), σ. 2, 13 (15/3/1908), σ. 3, 14 (22/3/1908), σ. 4.

Αύγουστο και Σεπτέμβριο τοῦ 1912 στήν ἐφημερίδα τῆς Κέρκυρας *Σοσιαλιστική Δημοκρατία*, πού ἐκδιδόταν ἀπό τό Σοσιαλιστικό Ὅμιλο Κέρκυρας μέ ἐπικεφαλῆς τόν Κ. Θεοτόκη καί τόν Ἄρ. Σίδηρη⁷. Ἐπίσης τμήμα τουλάχιστον τοῦ ἔργου δημοσιεύθηκε στά 1915 στήν ἐφημερίδα *Ὀργάνωσις*, πού ἐκδιδόταν ἀπό τό Σύνδεσμο τῶν Ἑργατικῶν Τάξεων τῆς Ἑλλάδος⁸.

Ἡ ἐπόμενη ἐκδοση τοῦ κειμένου τοῦ Κροπότκιν, σέ χωριστό φυλλάδιο, γίνεται στά 1911 καί προέρχεται ἀπό τόν χώρο τῶν ἐργατικῶν σωματείων. Ἡ ἐκδοση, μέ τίτλο *Ἐκκλησις πρὸς τὴν νεολαίαν*, πραγματοποιεῖται ἀπό τὴν *Ἐφημερίδα τῶν Ἑργατῶν*, μία ἐφημερίδα πού ἀρχικά ἐκδίδεται ἀπὸ τὰ ἐργατικά σωματεία τῆς Ἀθήνας καί κατόπιν μετατρέπεται σέ ὄργανο τοῦ Ἑργατικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ τελευταίου τὸ 1910⁹. Ἡ μετάφραση τῆς φορὰ αὐτῆ ἀνήκει στὸν Σπ. Γ. Φραγκόπουλο, ὁ ὁποῖος εἶχε πραγματοποιήσει πολλές μεταφράσεις ἔργων σοσιαλιστικῆς φιλολογίας. Ὁ Σπ. Φραγκόπουλος ἦταν ἐπίσης συνεργάτης τοῦ Μαρίνου Ἀντύπα στὴ δραστηριότητα πού ἀνέπτυξε ὁ τελευταῖος στήν Κεφαλλονιά, τόσο μέσω τοῦ Λαϊκοῦ Ἀναγνωστηρίου «Ἡ Ἰσότης» τοῦ Ἀργοστολίου, ὅσο καί μέσω τῆς ἐφημερίδας *Ἀνάστασις* πού ἐκδιδόταν στήν Κεφαλλονιά κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἀργότερα ὑπῆρξε συνεργάτης τῆς ἐφημερίδας τῶν «Κοινωνιολόγων», *Κοινωνισμός*, πού ἐκδόθηκε τὴν περίοδο 1910-1911 στήν Ἀθήνα¹⁰.

Στά 1917 ἔχουμε μία ἀκόμη ἐκδοση τοῦ *Πρὸς τοὺς νέους*, σέ μετάφραση αὐτῆ τῆς φορὰ τῶν Γ. Δούμα καί Σπ. Κομιώτη, σέ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐκδοση πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὴ Σοσιαλιστικὴ Νεολαία, ὄργανωση πού, μέ ἡγέτες τοὺς Δημοσθένη Λιγδόπουλο καί Φραγκίσκο Τζουλάτη, πῆρε μέρος στὸ ἰδρυτικὸ συνέδριο τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἑργατικοῦ Κόμματος Ἑλλάδος (ΣΕΚΕ), ἀπαρτίζοντας τὴν «ἀριστερὴ» του πτέρυγα. Οἱ δύο μεταφραστὲς, φοιτητὲς τότε, ἀνήκαν στὴ Σοσιαλιστικὴ Νεολαία καί ὑπῆρξαν στελέχη τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος. Ὁ Σπ. Κομιώτης συμμετεῖχε στὸ πρῶτο συνέδριο τοῦ ΣΕΚΕ, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1918, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Σοσιαλιστικῆς Ἑργατικῆς Ὀργάνωσης Ἀθηνῶν, ἐνῶ καί οἱ δύο μετεῖχαν ἀρχικά στὸ ΣΕΚΕ ὡς μέλη τῆς Κεντρικῆς τοῦ Ἐπιτροπῆς ἢ ἄλλων καθοδηγητικῶν τοῦ ὄργανων¹¹. Κατόπιν πῆραν μέρος ἀπὸ τίς γραμμὲς τοῦ ΣΕΚΕ ἢ ἄλλων πολιτικῶν κινήσεων τῆς ἐποχῆς

7. Βλ. Μ. Γκιόλιας, *Τὸ ἐργατικὸ κίνημα*, ὁ.π., σ. 310-311.

8. Π. Νούτσος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Α', Ἀθήνα 21994, σ. 342.

9. Βλ. σχετικὰ Σπ. Λουκάτος, *Μαρίνος Σπ. Ἀντύπας Ἡ ζωὴ - Ἡ ἐποχὴ - Ἡ ἰδεολογία - Ἡ δράση - καὶ ἡ δολοφονία*, Ἀθήνα 1980, σ. 72-73, 144-145 (καὶ 139-140, ὅπου καί κείμενο τοῦ Σπ. Φραγκόπουλου γιὰ τὸν Μ. Ἀντύπα), καί Π. Νούτσος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Α', σ. 259-261.

10. Βλ. Π. Νούτσος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Α', σ. 82-83, 259-262, 401 καί ὁ ἴδιος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Β', Ἀθήνα 21994, σ. 461.

11. Βλ. σχετικὰ *Τὸ πρῶτο συνέδριο τοῦ ΣΕΚΕ. Πρακτικά*, Ἀθήνα 1982, σ. 134· *Τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσημα κείμενα*, τ. Α' 1918-1924, Ἀθήνα 1974, σ. 3-4, 38, 80, 146· *Δοκίμο ἱστορίας τοῦ ΚΚΕ*, τ. Α' 1918-1949, Ἀθήνα 21996, σ. 108. Ὁ Γ. Δούμας ἦταν γιὸς τοῦ Ν. Δούμα, συνδικαλιστῆ τσαγκάρη, ἐκδότη σοσιαλιστικῶν ἐφημερίδων καί συγγραφέα ἐπαναστατικῶν φυλλαδίων, πού εἶχε ἀναπτύξει πλούσια δράση στήν Αἴγυπτο καί στήν Ἀθήνα (βλ. Π. Νούτσος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Α', σ. 448-449, 453· τοῦ ἴδιου, «Ὁ Καβάφης, ὁ Σκληρὸς καὶ ἡ κίνηση τῶν σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν στὸν αἰγυπτιακὸ ἐλληνισμό τῆς ἐποχῆς τους», π. *Ὀυτοπία*, τχ. 1, Μάιος-Ἰούνιος 1992, σ. 103-104).

ΕΚΛΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΤΟΥ Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Πέτρου Κροπότκιν *Ἐκκλησις εἰς τοὺς Νέους* Κατὰ μετάφρασιν Πλάτωνος Δρακούλη Ἐν Ἀθήναις Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑνώσεως Ὀδὸς Λέκα Στοῦ Σιμπούλου 1886
16,5x11,5, σ. 56 ~ Βιβλιοθήκες: Γεννάδειος, ΕΛΙΑ, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, Βιβλιοθήκη Φ. Ἡλιοῦ
Στὴ σελίδα τίτλου ὑπάρχει τὸ μότο: «Ἡ ἀλήθεια ἐλευθέρωσεν ὑμᾶς (Ἰησοῦς)» σ. 3: Ἀφιέρωσις· σ. 5-10: Πρόλογος τοῦ Πλάτωνος Δρακούλη· σ. 51-56 κείμενο διαφημιστικὸ γιὰ τὸ περιοδικὸ *Ἄρδην*, ὅπου καὶ δημοσιεύονται κρίσεις καὶ ἔπαινοι διαφόρων γιὰ τὸ περιοδικό. Στὸ ὀπισθόφυλλο ἀναφέρονται ξενόγλωσσα περιοδικὰ τὰ ὁποῖα συνιστᾷ ὁ Δρακούλης.

Ἀναρχικὴ Βιβλιοθήκη (Ἐκδόσεις «Ἐπὶ τὰ Πρόσω») Πέτρου Κροπότκιν *Πρὸς τοὺς νέους*, Ἐκδοσις Δευτέρα, Ἐκδότης Γιάγκος Μιλτ. Μαγκανάρας 1898
20x14, σ. 39 ~ Βιβλιοθήκη: Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός
Στὸ ἐξώφυλλο δίνονται τὰ ἀκόλουθα ἐκδοτικὰ στοιχεῖα: Κοινωνιολογικὴ Βιβλιοθήκη Πέτρου Κροπότκιν *Πρὸς τοὺς νέους* Ἐκδοσις Δευτέρα Λεπτά 30 Ἐκδότης Ἰωάννης Μιλτ. Μαγκανάρας Πάτραι - 1899.

Πέτρος Κροπότκιν, *Ἐκκλησις πρὸς τὴν νεολαίαν*, Μετάφραση: Σπ. Γ. Φραγκόπουλος, ἐκδ. Ἐφημερίς τῶν Ἑργατῶν, Ἀθήνα 1911.

Δέν μπόρεσα νά ἐντοπίσω ἀντίτυπο. Πβ. Π. Νούτσος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Α', σ. 261, 381.

Πέτρος Κροπότκιν, *Πρὸς τοὺς νέους*, Μετάφραση: Γ. Δούμας, Σπ. Κομιώτης, ἀρ. 2 τοῦ «Ἐκδοτικοῦ Τμήματος» τῆς Σοσιαλιστικῆς Νεολαίας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1917.

Δέν μπόρεσα νά ἐντοπίσω ἀντίτυπο. Πβ. Π. Νούτσος, *Ἡ σοσιαλιστικὴ*, ὁ.π., τ. Β', μέρος Α', σ. 353 καὶ τ. Γ', σ. 708.

Σοσιαλιστικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα τῆς Ἑλλάδος Ἐκδοτικὸ Τμῆμα Νεολαίων, ἀριθ. 2 Π. Κροπότκιν *Πρὸς τοὺς νέους* (Δεύτερη ἔκδοση) Λεπτά 30 Ἀθήνα Εὐριπίδου 14 Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1920

15,5x10,5, σ. 32 ~ Βιβλιοθήκες: Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, Βιβλιοθήκη Φ. Ἡλιοῦ

Στὸ ὀπισθόφυλλο ἀναγράφονται ἄλλα βιβλία πού διατίθενται ἀπὸ τίς σοσιαλιστικὲς νεολαίες καὶ οἱ διευθύνσεις τους. Στὸ τέλος τῆς σελίδας δηλώνεται ὅτι ἐκδόθηκε στὰ «Τυπογραφεῖα: Ἐργατικοῦ Ἀγῶνος, Εὐριπίδου 14».

Ἐκδοτικὸ Τμῆμα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος τῆς Ἑλλάδος (Κομμουνιστικοῦ) Π. Κροπότκιν *Πρὸς τοὺς νέους* (Τρίτη ἔκδοση) Λεπτά 50 Ἀθήνα Εὐριπίδου 14 1920
14,5x11,5, σ. 40 ~ Βιβλιοθήκες: Γεννάδειος, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος

Π. Κροπότκιν *Πρὸς τοὺς νέους* (Τετάρτη ἔκδοση) Ἐκδοση Σοσιαλιστικοῦ Βιβλιοπωλείου Ἀθήνα, Εὐριπίδου 14 1925.

16x12, σ. 40 ~ Βιβλιοθήκες: ΑΣΚΙ, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος

Στὸ ἐξώφυλλο ἀναγράφεται ἐπίσης: Printed in Greece

Ἐργατο-ἀγροτικὴ βιβλιοθήκη ἀριθ. 3 Π. Κροπότκιν *Πρὸς τοὺς νέους*. Λυώνου πεινοῦν οἱ ἐργάτες μπροστά μας / ὡς πότε ἀδέλφια αὐτὲς οἱ σκηνές; / ἤρωες νέοι μὴ σᾶς τρομάζουν / δίκες κρεμάλες καὶ ἄλλες ποινές! (Ἀπ' τὴ «Βαρσομπιάγκα», τὸ τραγοῦδι τοῦ Κόκκινου στρατοῦ) Ἐκδοση (πέμτη) «Ἐργατικῆς Ὀργάνωσης τῶν Ἡπειρωτῶν Ἀθήνας - Πειραιᾶ», Κερασάριος 1927

16x12, σ. 32 ~ Βιβλιοθήκη: ΑΣΚΙ

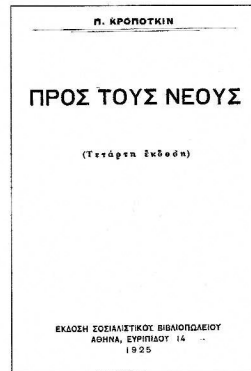
στήν έντονη ιδεολογική αντίπαρθεση πού διεξήχθη κατά τή δεκαετία του 1920 στους κόλπους του έλληνικού σοσιαλιστικού κινήματος¹².

Η έκδοση αυτή του *Πρός τους νέους* αποτέλεσε άφορμή για νά εξαπολυθούν, στά μέσα του 1918, διώξεις έναντίον τής Σοσιαλιστικής Νεολαίας και των μεταφραστών, ενώ τό βιβλίο κατασχέθηκε¹³. Ο Μιχ. Οικονόμου, μέλος τότε τής Σοσιαλιστικής Νεολαίας, σέ μεταγενέστερη διήγησή του άναβιώνει μέ παραστατικότητα τό κλίμα τής εποχής και τής δίκης: «Τότε, ξέρετε, είχαμε στρατιωτικό νόμο, ό όποιος γενικά περιόριζε τίς κινήσεις μας και τίς διαθέσεις μας. Έτσι παραπέμφθηκαν σέ δίκη, στό στρατοδικείο τής όδου Άκαδημίας τότε, ό Γ. Δούμας και ό Κουμιάτης (νομίζω αυτοί οί δύο ήταν οί μεταφραστές), ό Λιγδόπουλος, ό Άργυρίου και ό Κατσάνος. Πρόεδρος του στρατοδικείου ήταν ό φοβερός και τρομερός Φατσέας, πού καταδίκασε πολλούς κομμουνιστές άργότερα. Στή δίκη δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα και μέ τή δραστηριοποίηση όλων μας, αλλά κυρίως του Ν. Δημητράτου, τής Φεντερασιόν, των συνδικάτων και των σοσιαλιστών βουλευτών Σίδερι και Κουριέλ. Η διώξη έγινε γνωστή και στό έξωτερικό, δημοσιεύτηκαν διαμαρτυρίες και ψηφίσματα και φέραμε τήν κυβέρνηση σέ δύσκολη θέση. Θυμάμαι, ότι ή στάση πού τήρησαν όλοι ήταν άγέρωχη, μέ πρώτο τό Λιγδόπουλο πού έκανε μεγάλη έντύπωση όταν είπε στό Φατσέα. “Δέν ενδιαφέρομαι για τήν καταδίκη μου, αλλά βεβαιωθείτε, κύριε Πρόεδρε, ότι αυτή θά χρησιμεύσει για καθρέπτη, μέ τόν όποιο ό κόσμος θά γνωρίσει τόν πολιτισμό τής σημερινής Έλλάδος. Ένα πολιτισμό, πού δέν επιτρέπει τήν έλευθερη ανάπτυξη των ιδεών, όποιες και άν είναι αυτές”. Έτσι, ενώ έμεις πηγαίναμε νά τους ένθαρρύνουμε, μάς έδωσαν κουράγιο αυτοί. Τελικά καταδικάστηκαν σέ 4 χρόνια φυλακή και σέ 6 χρόνια στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Βαριά ποινή. Ο πατέρας του Δούμα, όμως, πού ήταν τσαγκάρης στην Πλάκα και παλιός άναρχικός στην Αίγυπτο καμάρωνε. Τους έκλεισαν πρώτα στίς στρατιωτικές φυλακές στό Μοναστηράκι και μετά τους έστειλαν στό Ίντζεδίν στην Κρήτη. Έμεις συνεχίσαμε τίς κινητοποιήσεις, τους γράφαμε και τους στέλναμε βιβλία. Τελικά, μετά από πέντε έξι μήνες ό Βενιζέλος τους έδωσε χάρη, μετά από άποφασιστική παρέμβαση του Άγγλου έργατικού βουλευτή Χέντερσον»¹⁴.

12. Ο Σπ. Κομιάτης και ό Γ. Δούμας άνήκουν στην ομάδα στελεχών πού παραιτήθηκαν τό 1919 από τό ΣΕΚΕ, μέ στόχο νά τό πιάσουν νά προσωρήσει στην Τρίτη Διεθνή και ίδρυσαν τό περιοδικό *Κομμουνισμός*, και λίγο άργότερα τήν πολιτική ομάδα Κομμουνιστική Ένωση. Έπανερχεται στό ΣΕΚΕ τό 1921 για νά άποχωρήσει και πάλι στό 1924 βλ. Θ. Νικολόπουλος *Η άλλη όψη του ελληνικού έργατικού κινήματος (1918-1930)*, Άθήνα 1983, σ. 35, 39-40, 79· Κ. Καστριτής, *Ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκιισμού στην Ελλάδα*, μέρος Α', [Άθήνα] χ.χ., σ. 57-58 και Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη*, ό.π., τ. Β', μέρος Β', σ. 49, 107. Ο Γ. Δούμας συνέχισε τίς μεταφράσεις σοσιαλιστικών έργων. Στά 1927 μάλιστα έκδίδεται σέ μετάφραση δική του και του Π. Πουλιόπουλου ό πρώτος τόμος του *Κεφαλαίου* του Κ. Μάρξ, ενώ τό 1945 συμμετέχει στό Διοικητικό Συμβούλιο του Έκπαιδευτικού Όμίλου πού επιχειρείται νά άνασταθεί (βλ. Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη*, ό.π., τ. Γ', Άθήνα 1993, σ. 371, 469).

13. Η κατάσχεση του βιβλίου σημειώνεται στό όπισθόφυλλο του: Κ. Μάρξ - Φ. Έγγελς, *Τό Κομμουνιστικό Μανιφέστο*, Άθήνα, έκδ. Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα τής Έλλάδος Έκδοτικό Τμήμα των Νεολαίων, 1919, όπου δημοσιεύεται κατάλογος των σοσιαλιστικών βιβλίων πού έχει έκδόσει τό Έκδοτικό Τμήμα των Νεολαίων.

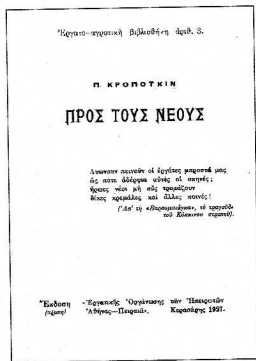
14. Η μαρτυρία του Μ. Οικονόμου δημοσιεύεται από τόν Μ. Δημητρίου, *Τό ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*, ό.π., σ. 315. Στό γεγονός άναφέρεται επίσης ό Άβρ. Μπεναρόγιας, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Έπιμέλεια: Άγγ. Έλεφάντης, Άθήνα² 1986, σ. 103-104, και νενία του γίνεται από τόν Γ. Κορδάτο, *Ιστορία του ελληνικού έργατικού κινήματος*, 7η έκδοση, Άθήνα χ.χ., σ. 296.

Στά κατοπινά χρόνια τό κείμενο τοῦ Κροπότκιν γνώρισε ἐπανειλημμένες ἐπανεκδόσεις, μέ ἐκδότη εἴτε τό ἴδιο τό ΣΕΚΕ εἴτε σχήματα πού ἐλέγχονταν ἀπό αὐτό. Ἔτσι ἡ ἀναφερόμενη ὡς δευτέρα ἔκδοση –τῆς μετάφρασης τῶν Γ. Δούμα καί Σπ. Κομιώτη– γίνεται τό 1920 ἀπό τό Σοσιαλιστικό Ἐργατικό Κόμμα τῆς Ἑλλάδος, Ἐκδοτικό Τμήμα Νεολαίων, στά τυπογραφεῖα τῆς ἐφημερίδας *Ἐργατικός Ἀγώνας*, πού ἀποτελέσει τό ἐπίσημο ὄργανο τῆς Σοσιαλιστικῆς Νεολαίας καί κατόπιν τοῦ ΣΕΚΕ. Ἡ τρίτη ἔκδοση πραγματοποιήθηκε τήν ἴδια χρονιά καί πάλι ἀπό τό ΣΕΚΕ, ἡ τέταρτη τό 1925 ἀπό τό Σοσιαλιστικό Βιβλιοπωλεῖο, ἡ πέμπτη τό 1927 ἀπό τήν Ἐργατική Ὀργάνωση Ἡπειρωτῶν Ἀθῆνας-Πειραιᾶ. Σέ ὅλες αὐτές τίς ἐπανεκδόσεις χρησιμοποιήθηκε ἡ μετάφραση τῶν Γ. Δούμα καί Σπ. Κομιώτη, χωρίς νά ἀναγράφονται ὅμως οἱ μεταφραστές, πιθανόν λόγω τῶν διώξεων πού εἶχαν προηγηθεῖ.

Μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οἱ ἐπανεκδόσεις τοῦ *Πρός τοὺς νέους* συνεχίζονται. Στά 1944 ἐκδίδεται ἀπό τίς ἐκδόσεις Μαρῆ - Κοροντζῆ, ἐνῶ λίγα χρόνια ἀργότερα ἡ Ἐκδοτική Φιλολογική Ἐταιρία, ἐκδοτικός οἶκος προσκείμενος στό τροτσικιστικό Κομμουνιστικό Διεθνιστικό Κόμμα Ἑλλάδας, τό ἐπανεκδίδει καί πάλι. Τό βιβλίο ἦταν τό ὑπ' ἀρ. 2 τῆς σειρᾶς «Μαρξιστική Βιβλιοθήκη τῆς Ε.Φ.Ε.», πραγματοποιήσε δέ δύο ἐκδόσεις, μία χωρίς χρονολογία ἐκδόσεως καί μία δευτέρα τό 1956¹⁵. Καί στῆς δύο αὐτές περιπτώσεις ἔχει χρησιμοποιηθεῖ σιωπηρᾶ ἡ μετάφραση τῶν Σπ. Κομιώτη καί Γ. Δούμα, χωρίς νά δηλώνεται τό ὄνομα τῶν μεταφραστῶν. Στά πρόσφατα χρόνια, μετά τή μεταπολίτευση τοῦ 1974, παρατηρεῖται μία ἀνανέωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τό ἔργο αὐτό τοῦ Π. Κροπότκιν καί ἐπανεκδόσεις του σέ δύο τουλάχιστον νέες μεταφράσεις¹⁶.

Ἡ περιδιάβαση αὐτή σέ ὄσες ἐλληνικές ἐκδόσεις τοῦ *Πρός τοὺς νέους* ἔγινε δυνατό νά ἐντοπιστοῦν¹⁷, ἔδειξε, νομίζω, τήν ἐξαιρετική ἐκδοτική του τύχη στήν Ἑλλάδα, μέχρι τουλάχιστον τήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου, καθώς ἐκδόθηκε σέ ἐλληνική γλώσσα λίγα μόλις χρόνια μετά τήν πρώτη του δημοσίευση καί κατόπιν, στά ἐπόμενα πενήντα χρόνια, γνώρισε διαδοχικές μεταφράσεις καί ἐκδόσεις. Εἶχε μάλιστα μία ἰδιαιτερότητα: υἱοθετήθηκε ὡς ὄργανο προπαγάνδας καί ἀποτελέσει ἐκδοτική ἐπιλογή ἀπό εὐρύ φάσμα τάσεων καί ἀποχρώσεων τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος στόν ἐλληνικό χῶρο. Πράγματι, ἀπό τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα μέχρι τό μεσοπόλεμο, τήν ἐκδόσή του ἐπιχειροῦν οἱ πρῶτοι ἐκφραστές σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν στόν ἐλληνικό χῶρο, οἱ ἀναρχικοί, οἱ «κοινωνιολόγοι», τά ἐργατικά συνδικάτα, οἱ σοσιαλιστικές νεολαίες, οἱ κομμουνιστές, ἡ ἀντιπολίτευση στό ΚΚΕ. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἐπίσης ἡ γεωγραφική

Βλ. ἐπίσης Π. Νοῦτσος, *Ἡ σοσιαλιστική, δ.π., τ. Β', Α' μέρος*, σ. 114.

15. Βλ. Π. Νοῦτσος, *Ἡ σοσιαλιστική σκέψη στήν Ἑλλάδα ἀπό τό 1875 ὡς τό 1974*, τ. Δ', Ἀθήνα 1994, σ. 439.

16. Ἡ ἄνθηση τῆς πολιτικῆς δραστηριότητος κατά τήν περίοδο αὐτή δημιούργησε νέα ζήτηση γιά τό *Πρός τοὺς νέους* τοῦ Κροπότκιν, τό ὁποῖο ἐπανεκδόθηκε καί πάλι ἀπό ἐκδοτικούς οἴκους πού εἰδικεύονταν στήν ἐκδοση κλασικῶν κειμένων τῆς ἀναρχικῆς φιλολογίας. Τό κείμενο πραγματοποιήσε τρεῖς ἐκδόσεις στήν Ἀθήνα ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο «Ελευθέρος Τύπος», σέ μετάφραση τοῦ Ν. Β. Ἀλεξίου, καί μία ἐκδοση στή Θεσσαλονίκη ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο «Κατάνος», σέ μετάφραση τοῦ Βασ. Τομανᾶ (τά σχετικά βιβλία φέρουν τόν τίτλο *Πρός τοὺς νέους*, περιέχουν ὅμως μεταφράσεις καί ἄλλων κειμένων τοῦ Κροπότκιν).

17. Εὐχαριστῶ θερμᾶ τόν Φίλιππο Ἡλιού καί τήν Πόπη Πολέμη γιά τή συνδρομή τους στόν ἐντοπισμό ἐκδόσεων τοῦ βιβλίου.

διασπορά των εκδόσεων, αφού εκδίδεται ως χωριστό φυλλάδιο ή δημοσιεύεται σε εφημερίδες στην Αθήνα, την Πάτρα, την Κέρκυρα και το Βόλο, στις σημαντικότερες δηλαδή πόλεις που είχαν συγκροτηθεί σοσιαλιστικοί πυρήνες.

Οι άπανωτές αυτές εκδόσεις, παρότι δεν διαθέτουμε στοιχεία για το τιράζ τους, συνιστούν μία ένδειξη της διάδοσης του κειμένου, ιδιαίτερα μάλιστα αν συνυπολογιστεί το γεγονός ότι η λειτουργία, που είχαν από τη φύση τους οι μπροσουρές αυτού του είδους, δεν ήταν να αγοραστούν για να διαβαστούν από έναν αναγνώστη και να τοποθετηθούν στη βιβλιοθήκη του, αλλά αντίθετα, μέσα από τη διακίνηση χέρι με χέρι, να εξασφαλίσει το κάθε αντίτυπο όσο το δυνατόν περισσότερους αναγνώστες.

Οι πολλαπλές εκδόσεις του συγκεκριμένου έργου αναδεικνύουν επίσης όρισμένες από τις όψεις και τα όρια της εκδοτικής δραστηριότητας που ανέπτυξαν οι ποικίλων ιδεολογικοπολιτικών προσανατολισμών σοσιαλιστικές κινήσεις μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1920, εποχή μετά από την οποία πλέον το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα προσαρμόζεται απόλυτα στις τότε επιλογές της Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς. Σημειώνεται ότι στα τέλη της δεκαετίας αυτής, ήδη μία σειρά αξιόλογων στελεχών έχουν απομακρυνθεί από το ΚΚΕ, το οποίο αποκτά ομοιογένεια αλλά και μονολιθικότητα, ενώ παράλληλα οι διαχωριστικές γραμμές απέναντι στην εκτός ΚΚΕ αντιπολίτευση γίνονται πλέον όξεις και κάθετες.

Κοινό στοιχείο, όσων προσώπων ή πολιτικών κινήσεων επιχείρησαν εκδόσεις της μπροσουράς του Κροπότκιν στην Ελλάδα, είναι ότι διένυαν τα πρώτα βήματα της πολιτικής τους δράσης. Η έκδοση δηλαδή συνιστά κατά κάποιο τρόπο για τον καθέναν από αυτούς νεανική δραστηριότητα. Οι διαδοχικές αυτές εκδοτικές προσπάθειες επικοινωνούν όμως ελάχιστα μεταξύ τους. Η επόμενη δημοσίευση δεν μνημονεύει την προηγούμενη, ενώ οι εκδόσεις, με εξαίρεση αυτή του Πλ. Δρακούλη, δεν περιέχουν εκδοτικά σημειώματα για το συγγραφέα, το έργο και τη μέχρι τότε υποδοχή του στον ελληνικό χώρο. Και αυτό συμβαίνει παρότι απέχουν μεταξύ τους λίγα μόνο χρόνια, και πρόκειται για βιβλία που απευθύνονται σε ένα περιορισμένο και όροθετημένο κοινό.

Η πληθώρα αυτή εκδόσεων και μεταφράσεων του κειμένου του Κροπότκιν γίνεται σε μία περίοδο που η έκδοση σοσιαλιστικών εντύπων – τόσο ελληνικών όσο και ξένων σε ελληνική μετάφραση – χαρακτηρίζεται μάλλον από ποιοτική και ποσοτική ένδεια. Οι επαναλαμβανόμενες λοιπόν εκδόσεις του ίδιου έργου δεν είναι αποτέλεσμα εξάπλωσης των σοσιαλιστικών ιδεών και άνθησης των αντίστοιχων εκδόσεων. Αντίθετα μάλιστα, ίσως αποτελούν αντανάκλαση της βραχείας ιστορικής μνήμης που διέθεταν

Χαίρε Ρωσία

*Χαίρε Ρωσία! Έλευθερίας αγέρας
διώχνει τη σκοτεινιά των σφαιρών σου
και στο άγασμένο αίμα των παιδιών σου
πνίγεται τώρα η Τυραννία, τό τέρας!*

*Άς αντηχήσει από χαράν ο αϊθέρας
Κι ἄς ανθίσουν οι τάφοι των νεκρών σου,
Και μέσα απ' τα κελλιά των φυλακῶν σου,
ἥλιος ἄς λάμψει ἀνέσπερης ἡμέρας!*

*Ὡ εἰσεῖς ἄγνοι, μεγάλοι ἐρωτευμένοι
τῆς λευκῆς Σιβηρίας καταβείτε!
Ἄρτο ζωῆς εὐφρόσυνο γευτείτε!*

*Τυράννον σκιαῆτρο πιά δέν ἀπομένει
μπρός στό γιγάντιο, ἀναστημένο σοί,
τοῦ Κροπότκιν, τοῦ Γκόρκι, τοῦ Τολστόυ*

(Ποίημα τοῦ Ν. Λεφτερίωτη, πού ἀναδημοσιεύτηκε
στή συλλογή *Κόκκινα τραγούδια*, Ἀθήνα 1924)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Ε.Ι.Ε.
ΚΒΕ - ΚΝΕ

οι ομάδες που συναθροίζονταν στο ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα της εποχής, άπηχούν την έμβρυόδη ανάπτυξη του και την άναμική του συγκρότηση. Η έπιτυχία του όφείλεται στο γεγονός ότι οι ελληνικές σοσιαλιστικές κινήσεις βρήκαν στο *Πρός τους νέους* ένα κείμενο θερμό, ένθουσιώδες και εύληπτο, κατάλληλο να μεταβληθεί σε εύχρηστο εργαλείο πολιτικής ζύμωσης και προπαγάνδας. Βέβαια οι μεταφραστές δέν άποφεύγουν όρισμένες –χονδροκομμένες συχνά– προσαρμογές του κειμένου στις συγκεκριμένες έπιδιώξεις ή στις πολιτικές τους άπόψεις. Χαρακτηριστικό είναι τό παρακάτω παράδειγμα: Όλες οι άναφορές του Κροπότκιν στη λέξη «επανάσταση» μεταφράζονται άπό τόν Πλ. Δρακούλη με τόν όρο «κοινωνική μετατροπή», ένώ άπό τήν άλλη πλευρά όσες μνείες κάνει στους «σοσιαλιστές» και στο «σοσιαλισμό», μετατρέπονται σε «κομμουνιστές» και «κομμουνισμό» στη μετάφραση τών Σπ. Κομιώτη και Γ. Δούμα.

Άπό τήν άλλη πλευρά ή υίοθέτηση του κειμένου του Κροπότκιν άπό τό σύνολο σχεδόν του ελληνικού σοσιαλιστικού κινήματος, πιθανόν σχετίζεται με τήν έλλειψη έπαρκους γνώσης τών άπόψεων, τών τάσεων και τών διαχωρισμών, που είχαν διαμορφωθεί στο ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό κίνημα. Είναι ίσως έπακόλουθο τών περιορισμένων σχέσεων τών σοσιαλιστικών ομάδων του ελληνικού χώρου με τό τελευταίο. Για παράδειγμα ή άπομάκρυνση τών άναρχικών –όπαδών του Μπακούνιν και άλλων– άπό τή Σοσιαλιστική Διεθνή στο συνέδριο τής Χάγης στά 1872, δέν φαίνεται να είχε κάποια έπίπτωση στην άποδοχή του κειμένου του Κροπότκιν άπό τους έλληνες σοσιαλιστές, ένώ δέν υπάρχει κανένα στοιχείο που να συνδέει τις έπανεκδόσεις που πραγματοποιούνται κατά τή διάρκεια τής δεκαετίας του 1920 άπό τό ΣΕΚΕ, με τήν έγκατάσταση και παραμονή του Κροπότκιν στην ΕΣΣΔ μέχρι τό θάνατό του στά 1921 και τή στάση του άπέναντι στην Όκτωβριανή επανάσταση. Η άπουσία ιδιαίτερων άναφορών στις έσωτερικές διαιρέσεις και άντιπαραθέσεις του διεθνούς σοσιαλιστικού κινήματος στο γραπτό αυτό του Κροπότκιν, διευκόλυνε λοιπόν τή χρησιμοποίησή του άπό τις ελληνικές σοσιαλιστικές κινήσεις, που είχαν πάθος και άγωνιστικότητα, δέν διέθεταν όμως έπαρκείς δυνατότητες εκλέπτυνσης και έμβάθυνσης στους προβληματισμούς που άναπτύσσονταν στο ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό κίνημα τής εποχής.

Δημήτρης Δημητρόπουλος